

GENERAL LINGUISTICS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-50>

УКРАЇНЬСЬКА ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: ІСТОРІЯ, СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Андріянова О. Я.

*кандидат філологічних наук,
професор кафедри гуманітарних наук
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного*

Василько З. С.

*кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри гуманітарних наук
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
м. Львів, Україна*

У зв'язку з російсько-українським збройним конфліктом на Сході України увага українського суспільства прикута до війська. У війську як державній інституції акумульовані проблеми суспільства, серед яких і мовні. Військова термінологія (далі – ВТ) є однією з найдавніших професійних терміносистем, історія та перспективи її формування неодноразово ставали предметом лінгвістичних розвідок (Т. Д. Михайленко, А. А. Бурячок, М. Т. Демський, Б. З. Якимович, Я. П. Яремко, Я. І. Рибалка, Н. О. Яценко, Л. В. Туровська та ін.). Попри зазначене, зауважимо, що низка проблем ВТ залишається недостатньо дослідженою.

Актуальність дослідження визначається необхідністю окреслити історію формування, стан та перспективи внормування вітчизняної військової терміносистеми.

ВТ як вагома складова лексичного складу української мови, пов'язана з розвитком військової справи та зумовлена чинниками політичного характеру та культурного життя. Сьогодні в усіх державних сферах, зокрема в армії, офіційно послуговуємося українською мовою. Проте так було не завжди. Процес формування досліджуваної галузі відбувся з неоднаковою інтенсивністю, військові терміни побутували тільки на окремих історичних етапах.

На думку Т. Д. Михайленко, військова підмова насправді є однією з адаптованих мікросистем національної літературної мови, яка залежно

від комунікативної потреби у військовій сфері видозмінюється чи перестає функціонувати за відсутності таких потреб [1, с. 95–98].

Заслугує на увагу періодизація української ВТ за історико-політичним чинником, здійснена Л. В. Туровською, [2, с. 83–90]. Досліджуючи етапи зародження та розвитку військової термінології, Н. О. Яценко [3] виділяє 7 основних етапів, Т. Д. Михайленко [4] за результатами інтра- та екстралінгвальних досліджень, уважає, що впродовж ХХ ст. умовно можна виділити два періоди: 1914–1939 рр. та 1942–1956 рр., тобто той час, коли існували україномовні військові формування.

На нашу думку, в історії формування ВТ чітко простежуються два періоди – „донауковий” та „науковий”, в яких умовно виділяємо 6 етапів, кожен з яких має риси, властиві тільки йому.

Скажімо, в *радянську добу* (1939–1990 рр.) вітчизняну військову лексику фіксуємо поодинокі, термінологія загалом розвивалася в напрямку мінімальних розходжень з російською ВТ. Питомі лексеми витіснялись і замінювались на чужомовні кальки, при тім калькування здійснювалося через мову-посередника – російську. Фахова діяльність військовиків-українців була більш пов’язана з уживанням російської, а не української мови.

Найпродуктивнішими етапами для військового термінотворення є:

1. *доба українізації* (1923–1932 рр.) – етап становлення українського війська і творення його термінології, яка опирається на рідномовний ґрунт;

2. *доба незалежності* (з 90-і рр. ХХ ст.) – етап створення Збройних сил України і творення військових термінів, їх нормування та стандартування.

На останньому етапі, на нашу думку, варто виділяти дві стадії, а саме: *формування та унормування*.

На *стадії формування* у військовій сфері лінгвісти здійснювали активну термінологічну та термінотвірну роботу, а Міністерство оборони впроваджувало нормативні акти із мовних питань. Властивими були два принципово відмінні підходи до проблем унормування української ВТ.

Одні мовознавці вважали доцільним використання тих військових термінів, які вживалися в радянську добу, що свідчило про «наближення української термінології до російської, коли основним шляхом термінотворення стає калькування і пряме запозичення з російської, в тому числі й запозичення через російську іншомовних слів» [5]. Утім це підхід, при якому вітчизняна ВТ змушена легітимізувати нашаровані мовні деформації.

Інші мовознавці орієнтувались на військову лексику доби українізації, підґрунтям якої стало відновлення автентичності ВТ, дерусифікація та активізація словотвірних засобів національної мови.

Використання термінів, побудованих на мовно-національній основі, властиве багатьом соціомовним системам у період вироблення норм загальнонародної мови. Однак нові терміни на зазначеному етапі інколи творились довільно, що зумовило появу цілої низки термінів-покручів. Сьогодні військова ретротермінологія здебільшого не є актуальною, лексеми, засвідчені в словниках 20-их – 30-их рр. ХХ ст., не можуть задовольнити потреби сучасної організації Збройних сил України.

На сучасному етапі ВТ ще на *стадії унормування*, систематизації та кодифікації, тобто потребує активного втручання лінгвістів. Дослідження термінографії засвідчує активний розвиток і збагачення сучасної ВТ. При її унормуванні вирішальним має бути комплекс чинників, а саме: традиції вживання лексеми, ступінь її поширеності у фаховій літературі й практиці, наближеність до міжнародних стандартів.

ВТ покликана обслуговувати щоденну діяльність ЗСУ, які активно взаємодіють із військовими формуваннями інших держав, і тому для спрощення міжмовної комунікації варто прагнути до міжнародних стандартів.

Чимало запозичень ВТ набули права громадянства в українській мові. Іван Огієнко зазначав: «Здоровий глузд та приклад інших висококультурних мов виразно твердять, що здавна засвоєні чужі слова – то органічна, нормальна частина кожної мови... Мова українська – мова слов'янська і має надзвичайно багато спільних або зовсім однакових слів, виразів із слов'янськими мовами – а ще більше з мовами своїх безпосередніх сусідів – поляків, росіян та білорусів. Більшість цієї спільності – то добуток ще праслов'янського часу» [6, с. 118]. Тому, на нашу думку, недоцільно вилучати їх.

Задовільний рівень володіння українською літературною мовою представників ЗСУ спричинений найперше тим, що комунікація у війську реалізується здебільшого «суржилом», результатом інтенсивного етносоціального білінгвізму. Саме це гальмує уніфікацію та впровадження ВТ у середовище українських військовиків.

Отож, проведений аналіз дозволив зробити висновок, що розвиток української ВТ відбувався нерівномірно, оскільки був обумовлений здебільшого екстралінгвальними чинниками й нерозривно пов'язаний з історією розвитку України.

Військова терміносистема на сучасному етапі потребує вдосконалення й розбудови. Уніфікування та унормування цієї терміносистеми ще не завершені.

Література:

1. Михайленко Т.Д. Українська військова термінологія. 1993. № 12. С. 95–98.

2. Туровська Л. В. До проблеми періодизації розвитку української військової термінології: зб. наук. праць. К., 2003. Вип. V. С. 83–90.

3. Яценко Н. О. Формування назв військового одягу в українській мові: монографія. К.: Вид-во «Дім Бураго», 2009. 180 с.

4. Михайленко Т. Д. Інтра– і екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах (на матеріалі російської, німецької та української мов): автореф. дис. ... докт. філол. наук: спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство». М., 1996. 48 с.

5. Симоненко Л. О. Українська термінологія: стан, проблеми і перспективи 1993. 18 березня.

6. Огієнко І. І. Інститут Української Наукової Мови в Києві. *Рідна мова*. 1933. Ч. IV. С. 118.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-90-7-51>

ФЕНОМЕН КОНЦЕПТУ «СМІХ» У ФОРМУВАННІ СОЦІОКУЛЬТУРНОГО ПРОСТОРУ

Варварук І. В.

кандидатка філологічних наук,

доцентка кафедри перекладу та філології

*Приватний вищий навчальний заклад Університет Короля Данила
м. Івано-Франківськ, Україна*

Проблема сміху була в центрі наукових зацікавлень багатьох дослідників: філософів – Аристотеля, А. Бергсона, Г. В. Ф. Гегеля, І. Канта, А. Шопенгауера, З. Фрейда; культурологів – М. Бахтіна, Л. Карасьова, Д. Лихачова; мовознавців – Н. Зарубіної, Ю. Кузнецова, Л. Панкової, В. Кононенка, В. Ганечко, Л. Мацько та інших.

Однак, дослідження концепту “сміх” як надбання людської діяльності, у якій ключове значення мають досвід та результати пізнання світу носіями мови, повинно доповнюватися знаннями інших дисциплін, зокрема філософії, психології, культурології, естетики. У зв’язку з цим розглянемо передумови осмислення сміху як мовного феномену, важливого лінгвокультурного концепту, його ролі у формуванні сміхової культури сучасного суспільства, що, власне, зумовлює *актуальність* дослідження.

На сучасному етапі розвитку суспільства вчені розглядають концепт “сміх” різнобічно. Так, *М. Рюміна* у книзі “Естетика сміху” розглядає *сміх* у ключі *філософсько-естетичних категорій* як “прикордонний стан між